

Stručni članak
UDK 811.161.2'242:811.163.42'34

Primljen 21. 05. 2004.
Prihvaćen 07. 06. 2004.

KAKO UKRAJINSKI GOVORNICI OVLADAVAJU FONETIKOM I FONOLOGIJOM HRVATSKOGA JEZIKA

Tetyana Fuderer

Filozofski Fakultet, Zagreb (vanjski suradnik).

U članku se raspravlja o poteškoćama na fonetskoj i fonološkoj razini na koje nailaze govornici istočnoslavenskih jezika (u konkretnom slučaju govornici kojima je materinski jezik ukrajinski) u procesu ovladavanja hrvatskim kao stranim jezikom. Pod poteškoćama na razini fonologije u ovome će se radu podrazumijevati poteškoće u ovladavanju izgovora pojedinih hrvatskih glasova, samoglasnika i suglasnika, a na razini fonetike - poteškoće u ovladavanju prozodijskim sustavom hrvatskoga jezika.

Ključne riječi: fonetika i fonologija ukrajinskoga i hrvatskog jezika, sličnosti i razlike samoglasnika i suglasnika, prozodijski sustav hrvatskoga i ukrajinskog jezika.

Slavenski su jezici u mnogome slični. Zato se na prvi pogled čini da je ovladati hrvatskim jezikom osobi kojoj je materinski jezik ukrajinski vrlo jednostavno. Zaista, hrvatski i ukrajinski srodni su jezici, mnoge riječi, njihovi korijeni i konstrukcijski modeli rečenica donekle su slični. S jedne strane to pomaže, ali katkad stvara poteškoće na različitim razinama: fonološkoj, fonetskoj i gramatičkoj. U članku ću obraditi samo poteškoće pri ovladavanju fonetskim i fonološkim sustavom hrvatskoga standardnog jezika. Pod fonološkim poteškoćama podrazumijevat će se poteškoće pri ovladavanju izgovorom pojedinih glasova, kako samoglasnika tako i suglasnika, pod fonetskim - poteškoće koje se javljaju u procesu svladavanja prozodijskog sustava hrvatskoga jezika.

1. POSEBNOSTI SVLADAVANJA FONOLOŠKOG SUSTAVA.

Da bismo mogli govoriti o poteškoćama u ovladavanju hrvatskoga izgovora, dakle o poteškoćama na razini fonologije, svakako trebamo usporediti fonološke sustave hrvatskoga i ukrajinskog jezika. Kada je riječ o broju fonema u suvremenom ukrajinskom književnom jeziku, danas se ustalilo mišljenje da ima 6 samoglasničkih i 32 suglasnička fonema, to je ukupno 38 fonema, premda postoje i druga mišljenja. Hrvatski književni jezik ima 31 fonem: 5 samoglasničkih, slogotvorno /r/ i 25 suglasničkih.

Dakle, ukrajinski jezik ima 6 samoglasničkih fonema. To su fonemi prednjega reda: /i/, /y/, /e/ i stražnjega reda: /u/, /o/, /a/. Fonem /y/ je prednji sniženi visoki fonem koji zvuči slično kao ruski samoglasnički fonem, za koji se upotrebljava slovo "jery". Takvo je njegovo označavanje preuzeto u ovom radu iz članka "O međujezičnoj hrvatskosrpsko-ukrajinskoj homonimiji" (1989), autori kojega su M. Popović i R. Trostinska. Budući da se samoglasnici još razlikuju prema stupnju uzdignutosti jezika prema nepcu, treba obratiti pozornost na diobu samoglasničkih fonema s obzirom na spomenutu karakteristiku. Prema ovoj podjeli imamo:

prednji visoki /i/	stražnji visoki /u/
prednji sniženi visoki /y/	-----
prednji srednji /e/	stražnji srednji /o/
-----	stražnji niski /a/

Hrvatski jezik ima 5 samoglasničkih fonema: 2 fonema prednjega reda (/i/ i /e/), jedan fonem srednjega reda (/a/), 2 fonema stražnjega reda (/o/ i /u/) i slogotvorno /r/. Neki smatraju da postoji i diftong na mjestu refleksa dugoga "jata": ie. Ti se samoglasnici po visini dijele na:

prednji visoki /i/	stražnji visoki /u/
prednji srednji /e/	stražnji srednji /o/
srednji niski /a/	

Iz ove se usporedbe vidi da od 6 ukrajinskih samoglasničkih fonema nijedan nije fonem srednjega reda. U ukrajinskom jeziku fonem /a/ je stražnji niski fonem, a u hrvatskom - fonem /a/ je srednji niski fonem. Međutim, kada se radi o svladavanju izgovora hrvatskog samoglasnika /a/, govornicima ukrajinskoga jezika ta razlika ne izaziva veće poteškoće. Poteškoću govorniku kojem je materinski jezik ukrajinski mogao bi stvarati izgovor samoglasničkih fonema /e/, /o/, u slučajevima kada se oni nalaze u nenaglašenom položaju. Naime, u ukrajinskom jeziku nenaglašeni /e/ u izgovoru se približava prednjem sniženom visokom fonemu /y/. Evo nekoliko primjera: *derevo* /d é r e^{y1} v o/, *vesna* /v e^y s n á/, *selo* /s e^y l ó/. Slična je situacija s fonemom /o/. Kod nenaglašenog /o/ dolazi do zblizavanja s artikulacijom /u/: *golubka* /ɣ² o^{u3} l ú b k a/, *zozulja* /z o^u z ú l j a/. Spomenute osobitosti ukrajinskog jezika ne bi trebale izazivati neke veće smetnje u svladavanju odgovarajućih fonema hrvatskoga jezika.

Neke poteškoće javljaju se u svladavanju izgovora odnosno artikuliranja slogotvornog /r/. Njegova artikulacija slična je artikulaciji suglasnika /r/ koji se izgovara slično kao ukrajinski samoglasnik /r/. Ali hrvatsko slogotvorno /r/, za razliku od suglasnika /r/, ima veću

zvonkost (sonornost). Budući da ukrajinski jezik ne poznaje takav slogotvorni fonem, velike poteškoće za govornika kojemu je materinski jezik ukrajinski stvara izgovor riječi poput: *crkva, crven, krv, kvruga, krzno, trg, rt* itd.

Što se tiče suglasničkih fonema ukrajinskoga jezika, općeprihvaćeno je govoriti o 32 suglasnička fonema, od kojih su 22 tvrdi (nepalatalizirani) i 10 meki (palatalizirani), premda postoji i drugo mišljenje o broju palataliziranih fonema. To su redoslijedom slova u ukrajinskoj azbuci:

tvrdi: /b/, /v/, /ɣ/, /g/, /d/, /ʒ/, /dʒ/, /z/, /dz/, /k/, /l/, /m/, /n/, /p/, /r/, /s/, /t/, /f/, /h/, /c/, /č/, /š/;

meki (palatalizirani): /dʲ/, /zʲ/, /dzʲ/, /lʲ/, /nʲ/, /rʲ/, /sʲ/, /tʲ/, /cʲ/, /jʲ/.

Hrvatski jezik ima 25 suglasničkih fonema: 16 tvrdih (nepalataliziranih) i 9 palatalnih. To su redoslijedom slova u hrvatskoj abecedi:

tvrdi: /b/, /c/, /d/, /f/, /g/, /h/, /k/, /l/, /m/, /n/, /p/, /r/, /s/, /t/, /v/, /z/;

palatalni: /č/, /ć/, /ǰ/ (u pismu *dž*), /ǰ/ (u pismu *đ*), /j/, /ḷ/ (u pismu *lj*), /ń/ (u pismu *nj*), /š/, /ž/.

Većina se hrvatskih samoglasnika izgovara kao odgovarajući suglasnici ukrajinskog jezika. Specifičnost je hrvatskoga jezika u odnosu prema ukrajinskom u tome da se tvrdi (nepalatalizirani) suglasnici u položaju ispred samoglasničkih fonema prednjega reda ne omekšavaju, nego se izgovaraju tvrdo: *diktat, dilema, dimnjak, lice, lipa, livada, ništica, nit, nivo, tinta, tip, tisak*.

Izgovor hrvatskog suglasničkog fonema /l/ prilično se razlikuje od izgovora ukrajinskog (u ukrajinskom jeziku /l/ je zubni fonem, a u hrvatskom je /l/ alveolaran): vrhom jezika mora se dotaknuti alveola, pri tome se stražnji dio jezika ne povlači natrag, a srednji se dio ne svija, nego se nalazi u višem položaju od ukrajinskoga /l/. Na taj je način ovaj suglasnik za Ukrajinca "mekaniji" od odgovarajućeg ukrajinskog.

Hrvatski su suglasnici /š/, /ž/ akustički "mekaniji" od analognih ukrajinskih suglasnika. Kod njihova se izgovaranja srednji dio jezika ne spušta, kako se to događa u procesu izgovaranja ukrajinskih /š/, /ž/. Međutim artikulacija gore navedenih fonema ne izaziva veće poteškoće kod govornika ukrajinskoga jezika.

Određene poteškoće stvara usvajanje izgovora fonema /ḷ/, /ń/, /ć/ i /ǰ/. Ti su fonemi specifični za hrvatski jezik. Prva dva fonema artikuliraju se mekanije od ukrajinskih /lʲ/ i /nʲ/. Kod izgovaranja fonema /ć/ i /ǰ/ dodir nepca jezikom osjeća se jače nego kod izgovaranja ukrajinskih /tʲ/ i /dʲ/. Bezvučni /ć/ sastoji se od polupalataliziranih /t/ i /š/, a /ǰ/ - od polupalataliziranih /d/ i /ž/.

Problemom bi se mogao smatrati izgovor hrvatskoga fonema /č/, pogotovo ako se radi o govornicima ukrajinskoga jezika iz sjevernoga dijela Ukrajine. U ukrajinskom književnom jeziku postoji afrikata /č/, ali za govore Sjeverne Ukrajine

karakterističnija je palatalizirana afrikata /č'/, poput one u ruskom jeziku.

Treba istaknuti da su mogući problemi i pri izgovoru hrvatskoga fonema /v/, jer "fonem /v/ u ukrajinskom nije labiodentalan suglasnik kao u hrvatskom, nego je bilabijalan, pa se najčešće ostvaruje kao [w]. Osim varijantnog izgovora [v] (kada je labiodentalan), on se u određenim položajima izgovara kao neslogotvorno [u] i čak kao [u]"⁴.

U hrvatskom jeziku /n/ se može ostvarivati kao /ŋ/ i kao /ɲ/: /ŋ/ i /ɲ/ su alofoni (fonemske varijante) fonema /n/. Kod govornika kojima je materinski jezik ukrajinski moguće su poteškoća u artikuliranju nosnoga velarnog /ŋ/ koji čujemo u izgovoru hrvatskih riječi poput *bitanga* [b i t a ŋ g a], *stanka* [s t a ŋ k a], *tanko* [t a ŋ k o]. Taj /ŋ/ možemo naći u pojedinim govorima ukrajinskoga jezika.

2. OSOBITOSTI PROZODIJSKOGA SUSTAVA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA U ODNOSU PREMA UKRAJINSKOM.

Hrvatski je naglasak **tonski**, jer ima opreku po tonu. To znači da naglašeni slog izgovaramo jače i s promjenom visine tona glasa. Naglasni (akcenatski) sustav hrvatskoga književnog jezika ima četiri naglasaka. To su: **(kratkosilazni, brzi: ˈistina, kùća, tòp), ˘ (kratkouzlazni, spori: nòga, pòtok, žèna), ˆ (dugosilazni, silazni: môst, môre, zlâto), (dugouzlazni, uzlazni: prîlog, prodávati, rúka).**

Hrvatski jezik može imati i nenaglašene dužine: *žènē, vòdôm, novācā, dõbrī, kòpām, kòpāš, rāzmīrskan, vòjnik*

U hrvatskom jeziku naglašen može biti bilo koji slog osim zadnjeg.

Naglasak i dužina u hrvatskom jeziku imaju semantički karakter jer se zahvaljujući njima razlikuju značenja riječi i gramatičkih oblika: *sèla* (genitiv jednine) i *sèla* (nominativ množine), *stvári* (nominativ množine) i *stvári* (genitiv množine), *grād* (tuča, led) i *grād* (naselje), *lùk* (povrće) i *lúk* (oružje), *kùpiti* (skupljati) i *kúpiti* (pribaviti novcem), *mòli* (3. lice jedn. prez.) i *mòli* (2. lice jedn. imperativa).

Za ukrajinski je jezik karakterističan **kvantitativno-dinamički** naglasak: naglašeni slog izgovara se s većom napetošću artikulacije i traje duže: *víter, golová, dèrevo, žýto, zymá, líto, nogá, óko, ruká, tílo*. Dakle, akcent u ukrajinskom jeziku nema opreku po tonu. Zbog toga usvajanje hrvatskoga akcenatskog sustava izaziva velike poteškoće, jer se on znatno razlikuje od ukrajinskog. Govornik kojemu je materinski jezik ukrajinski vrlo teško razlikuje sve vrste hrvatskih akcenata.

Očito je da problem prepoznavanja i ispravne upotrebe sva četiri naglasaka nije samo problem govornika kojima hrvatski jezik nije materinski. Na primjer, u zagrebačkoj sredini, gdje je velik broj kajkavaca, te u Rijeci, koja je na čakavskom području, raspoznavanje svih vrsta naglasaka i njihovo ispravno korištenje izaziva kod govornika također stanovite probleme. Jedino govornici novoštokavskih dijalekata mogu prepoznati sva četiri naglasaka jer se prozodijski sustav hrvatskoga književnog jezika temelji na novoštokavskoj naglasnoj normi.

LITERATURA

- Babić, S., Brozović, D., Moguš, M., Pavešić, S., Škarić, I., Težak, S. (1991). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga jezika*. HAZU. Zagreb: Globus, Nakladni zavod.
- Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, M., Znika, M. (1995). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Плющ, М. Я. (2000). *Сучасна українська літературна мова*. Київ: “Вища школа”.
- Пономарев, О. Д. (2001). *Сучасна українська мова*. Київ: “Либідь”.
- Popović, M., Trostinska, R. (1989). *O međujezičnoj hrvatskosrpsko-ukrajinskoj homonimiji*. Radovi Zavoda za slavensku filologiju 24, 71-80.
- *Priručna gramatika hrvatskoga jezika*. (1979). Zavod za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku. Zagreb: Školska knjiga.
- Silić, J. (2000). *Hrvatski jezik 1. Udžbenik za 1. razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Васильєва, Л., Пешорда, Д. (2000). *Хорватська мова для українців*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.

BILJEŠKE

¹ U nenaglašenom položaju fonem /e/ izgovara se približno /y/.

² Znakom γ označava se u radu nepalatalizirani faringalni tjesnačni fonem.

³ U nenaglašenom položaju fonem /o/ izgovara se približno /u/.

⁴ Popović, M., Trostinska, R. (1989). *O međujezičnoj hrvatskosrpsko-ukrajinskoj homonimiji*. Radovi Zavoda za slavensku filologiju 24, str. 71-80.

PHONETIC AND PHONOLOGY SYSTEM OF CROATIAN LANGUAGE AMONG UKRAINIAN SPEAKERS

Summary

The article deals with difficulties of Croatian phonetic and phonological level among Ukrainian students. The author shows difficult vowels and consonants of Croatian grammar as well as Croatian prosodic system in comparison to similar and different grammar system.

Key words: phonetics and phonology of Croatian and Ukrainian language, similarities and differences among vowels and consonants, Croatian and Ukrainian prosodic system.